

BEVARANDE- OCH UTVECKLINGSPLAN

ÖSTRA KYRKOGRÅDEN

Avseende kulturhistoriska värden

2016-04-29

INNEHÅLL

INLEDNING

SYFTE OCH MÅL.....	4
OMFATTNING.....	4
METOD OCH MEDVERKANDE	4
UPPLÄGG.....	5
KÄLLOR.....	6

HISTORIK

BAKGRUND.....	7
UTVIDGNINGAR	16
KRONOLOGI	17

KULTURMILJÖBESKRIVNING

MILJÖ OCH OMNEJD	18
ÖVERGRIPANDE KARAKTÄR.....	19
FORNLÄMNINGAR.....	19
KYRKOGÅRDEN	20

RIKTLINJER

KULTURHISTORISK VÄRDERING	36
RIKTLINJER	38

INLEDNING

SYFTE OCH MÅL

Våra kyrkogårdar speglar i dag en av våra äldsta kulturyttringar, hur vi gravsätter våra döda. Under årens lopp har denna tradition förändrats beroende på ändrade vanor, traditioner, teknisk utveckling, förändrade ekonomiska och sociala förhållanden.

Våra kyrkogårdar innehåller höga kulturhistoriska värden som förknippas exempelvis med olika tidsideal kring hur man anlägger kyrkogårdar, hur gravanordningar är utformade och det rika inslaget av växtlighet som många kyrkogårdar har. Denna bevarande- och utvecklingsplan syftar till att beskriva och förklara de olika delarna i denna kulturmiljö som Östra kyrkogården utgör. Här synliggörs kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär vilket ska öka möjligheten till dess bevarande.

Bevarande- och utvecklingsplanen innehåller också konkreta råd och riktlinjer för hur denna karaktär kan bevaras och eventuellt förstärkas. Målet med planen är att göra det möjligt för Göteborgs kyrkogårdsförvaltning att höja medvetenheten kring dessa värden och därmed ge ett instrument för planering kring dessa frågor i den övriga verksamhet inom förvaltningen.

OMFATTNING

Bevarande- och utvecklingsplanen omfattar själva kyrkogården. I tidigare bevarande- och utvecklingsplaner har kyrkogårdarnas vegetation behandlats separat. Sedan 2012 har bevarande- och utvecklingsplanerna koncentrerats till kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Grönska och vegetation behandlas i dessa planer när den utgör viktiga element i den kulturhistoriska karaktären.

METOD OCH MEDVERKANDE

Material till bevarande- och utvecklingsplanen har samlats genom inventeringsarbete. Samtliga kvarter är fotodokumenterade och inventerade. Den

kulturhistoriska inventeringen som genomfördes av Göteborgs stadsmuseum 1995 har varit en stor källa till kunskap i arbetet med denna plan. Stadsmuseets faktarum har haft en del bild- och artikelmaterial som varit till hjälp i arbetet med att förstå vad som har hänt på kyrkogården under årens lopp.

Arbetet har utförts med stöd av en referensgrupp som regelbundet deltagit i möten under arbetets gång. Referensgruppen har bestått av planeringsingenjör Marie Louise Nord, kyrkogårdsingenjör Rolf Bergström, landskapsingenjör Elise Nässén, planerare Jaana Rintala Berndtsson, områdeschef

Figur 1. Utredningsområdet.

Christer Blomgren, biträdande driftchef
Christer Mellqvist från kyrkogårdsför-
valtningen och bebyggelseantikvarie
Maria Olovsson från Acanthus.

UPPLÄGG

Huvuddokument

Bevarande- och utvecklingsplanen är uppdelad i två delar, dels som detta huvuddokument och dels som en bilaga som behandlar kyrkogårdens kulturgravar. Detta huvuddokument inleds med ett historiskt kapitel där kyrkogårdens historiska utveckling beskrivs. Viktiga skeden såsom utvidgningar beskrivs men också byggnader som finns uppförda eller har rivits. Historiken rymmer också en kronologi där viktiga årtal och händelser, rörande kyrkogården, är beskrivna.

Efter detta följer kulturmiljöbeskrivningen. Här beskrivs kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär samt specifika kvarter med tydliga karaktärsindelningar.

I sista kapitlet, i denna del, upprättas råd och riktlinjer för åtgärder som förslagsvis kan genomföras för att förtydliga de kulturhistoriska kvalitéerna eller för bevarande av viktiga karaktärsdrag.

Bilaga

På Östra kyrkogården finns 130 kulturgravar. Samtliga kulturgravar har inventerats och dess antal har reviderats, resultatet av detta arbete redovisas i en specifik bilaga (Bevarande- och utvecklingsplan Östra kyrkogården, bilaga kulturgravar).

Figur 2. Vy över Västra kullen med Seatons gravmonument tydligt framträdande i bild.

KÄLLOR

Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs stadsmuseum, 1996; Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 6, Stampens kyrkogård.

Bucht, Eivor (red.), 1982, Kyrkogårdens gröna kulturarv, Alnarp

Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister, Östra kyrkogården
www.bebyggelseregistret.raa.se

Bilder och artiklar ur ”faktarummets” arkiv på Göteborgs stadsmuseum.

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) är arkiv för Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och Statens historiska museer. ATA har fotografier och en del ritningar som är indelade i olika samlingar efter fasta fornlämningar, kyrkor och profana byggnader.

Anna Andréasson, Gravvårdar i sten- ett mångskiftande kulturarv, Stad & Land

Centrala Gravvårdskommitténs Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007.

Lindgren, Anders ”Grafskrifter på Göteborgs stads och närgränsande försam-

lingars begravningsplatser”, Göteborg 1869.

”Fornsök” Riksantikvarieämbetets databas över kända fornlämningar. www.raa.se (2016-02-10).

Muntliga källor

Marie Louise Nord, planeringsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Rolf Bergström, kyrkogårdsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Elise Nässén, landskapsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Jaana Rintala Berndtsson, planerare, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Christer Blomgren, områdeschef öst Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Christer Mellqvist, biträdande driftchef Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Johan Fors, lagledare, Östra kyrkogården, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Robin Lambro, stentekniker, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Figur 3. Bild från Västra kullen en vinterdag 2016.

HISTORIK

BAKGRUND

Området

Bygden öster om Göteborg kallades länge för Utlanden. Området utgjordes främst av jordbruksbygd med fiske som binäring. Marken ägdes främst av kyrkan eller ståndspersoner. Marken brukades av småbönder och torpare på s.k. utgårdar.

Östra kyrkogården ligger på mark från olika stadsdelar Kålltorp, Bagaregården, Redbergslid och Olskroken. Stadsdelarna har anknytning till Härlanda by som var egen socken med kyrka från 1100-talet. Till övervägande del var marken kring Härlanda by obebyggd och användes som betesmark. Marken kom sedan att bli landerimark för Härlanda, Bagaregården, Kaggelyckan samt Sävenäs säteri. 1474 donerades Härlanda by till Nya Lödöse. Härlanda gick sedan över i Göteborg stads ägo när staden grundades 1621.

Landeriet Stora Härlanda arrenderades av olika högt uppsatta borgare såsom assessor och borgmästare. Göteborgs stad köpte år 1903 en del av Härlandamarken för att uppföra ett nytt cellfängelse. Göteborg övertog slutligen ägandet av Härlanda landeri och byggnader år 1916.

Landeri Bagaregården, vars huvudbyggnad finns bevarad i kyrkogårdens närhet, har också haft en rad ägare. Göteborgs stad köpte in landeriet och marken år 1899. Under 1910-talet började man sedan anlägga landshövdingehus och stadsdelen Bagaregården började utformas efter en plan av Albert Lilienberg. Området hade en kraftig exploatering mellan 1910-1930-talen.

Figur 4. Bagaregårdens landeri, omkring år 1900.

Figur 5. Landeri Stora Härlanda låg invid kyrkornuinen efter Härlanda kyrka, en 1100-talskyrka som revs 1528. Bilden är från 1920-talet och tillhör Göteborgs stadsmuseum.

Redbergsplatsen har fungerat som en viktig trafikknutpunkt långt tillbaka i tiden. Danska vägen som passerar platsen än idag och nämns första gången 1733 men har troligen äldre medeltida föregångare. Vägen mellan Göteborg och Alingsås som gick vidare till Stockholm passerade också här (nuvarande Härlandavägen). Platsens strategiska läge medförde att gästgiveriverksamhet funnits här sedan 1600-talet.

Mark och byggnader vid nuvarande Redbergsplatsen övergick till stadens ägo 1866. Därefter började en mer stadsmässig stadsplanering ta form. År 1865 godkändes en byggnadsplan för Olskroken, Redberget och Åsnäsvägen. Hela området delades in i kvarter och tomter som lades ut för byggande. Bebyggelsen utgjordes främst av landshövdingehus som nu är rivna och ersatta av mer modern bebyggelse.

Församling

I anslutning till kyrkogården uppfördes S:t Pauli kyrka år 1880 ritad av arkitekt Adrian Crispin Peterson och invigdes 1882. Gamlestadens församling upplöstes 1969, stora delar av den församlingen kom att uppgå i S:t Pauli församling.

Figur 6. Sankt Pauli kyrka invigdes 1882 till stadelens växande befolkning. Omgivningarna var då mer präglade av landshövdingehus och mindre trähus, omkring år 1900.

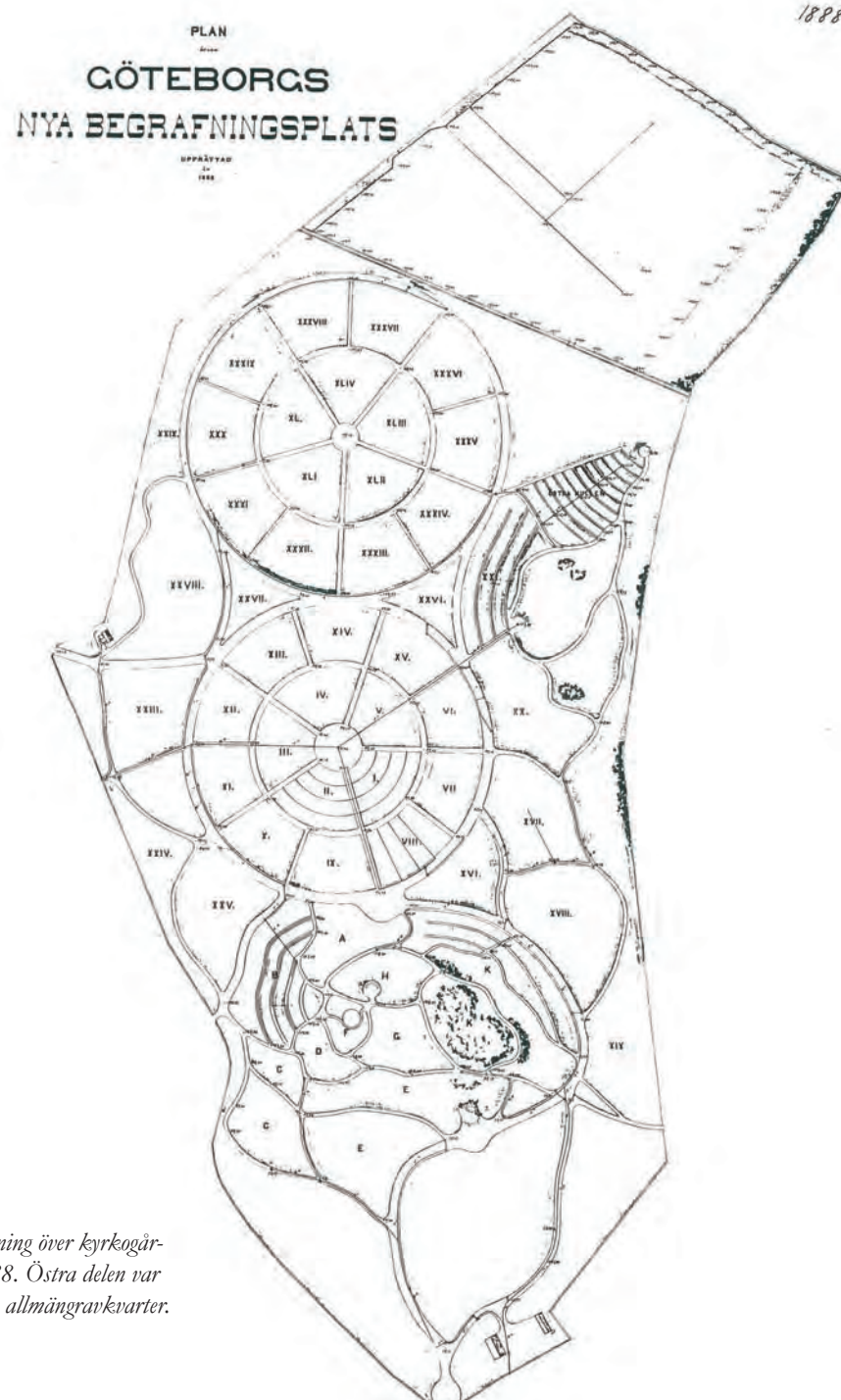

Figur 7. Redbergsplatsen, som den såg ut före 1927 då platsen planerades om, och kyrkogårdsentrén flyttades in och byggdes om.

Kyrkogården

Diskussionerna kring var "Nya Begravningsplatsen" skulle ligga var segdragna. Ett behov av ny begravningsplats hade uppkommit då Stampens kyrkogård vattensjuka mark fungerade dåligt och ansågs som fullbelagd. Det fanns flera förslag på placering av ny begravningsplats och Bagaregården var ett av dem. Många ansåg dock att den låg för långt bort och att det var en lång väg för vanligt folk att ta sig för begravning. Ranängen, Fürstenbergska ängen och Skår var några alternativ samt en utvidgning av Stampens kyrkogård.

Det var till sist stadsarkitekt J H Strömberg som ritade Östra kyrkogården. Enligt den planritning som låg som grund för kyrkogården hade de nya strömningarna från England och dess parkideal fått inverkan på utformning. Kyrkogården är anlagd så att man tagit till vara på topografiska höjdskillnader för kyrkogårdens gestaltning. Flera kvarter ringlar sig i ett organiskt mönster över Västra kullen som är en av kyrkogårdens höjdparti. Samtidigt visar kyrkogården på mycket symmetriska mönster och axlar där två stora och en liten cirkel har anlagts. Huvudentrén ritades av samme arkitekt 1862. Den utformades med fyra poster av tegel dekorerade med överstycken i natursten och krönte av kors. (se figur 12).

Figur 8. Ritning över kyrkogården från 1888. Östra delen var utmärkt som allmängravkvarter.

I anslutning till entrén uppfördes 1862 en inspektorsbostad. Från huvudentrén gick en bred huvudingång upp till kapellet. Stadsarkitekt Strömberg är också arkitekten bakom kapellet som uppfördes 1860. Östra kyrkogården som inledningsvis hette "Nya kyrkogården" invigdes 1860. Första gravsättningen skedde i kvarter 9 där en 20 dagar gammal son till den f.d. artilleristen, N. Moberg, gravsattes.

Karaktär

Kyrkogården anlades med lite olika karaktär i de olika delarna. Kyrkogårdens västra del karaktäriserades av mjukt rundade gångsystem runt de oregelbundna stora kvarter. Bakom kapellet utnyttjades kullens stigning för anläggningen av gravkvarter i en romantiserande och naturlig miljö. På den östra delen av kullen anlades terrasseringar. Det var tidigt populärt att anlägga monumentala och påkostade gravanläggningar högt uppe på kullen. Det var också dyrare platser i detta område. 750 kr kostade en gravplats på kullen, i förhållande till 250 kr på övriga delar av kyrkogården.

Öster om västra kullen anlades två cirkular med en mittpunkt där radier i form

Figur 9. Kvarter E vid tidigt 1900-tal. Trädens lägre trädkronor gav mycket skugga och ett inramande uttryck.

Figur 10. Kyrkogårdens kvarter gav ett grönnare intryck med ett större inslag av buxbomshäckar, högt växande gräs och sorgeträd. Kvarter K syns till vänster och kvarter 19 till höger i bild.

av gångvägar sträcker sig ut mot cirkelns ytterkanter. Det finns många äldre gravvårdar från 1800-talets slut i den västra cirkelns ytterkanter.

Kyrkogården har i stort sin ursprungliga form bevarad sedan invigningen. Det genomfördes en utvidgning mot Härlandavägen år 1928 vilket idag motsvarar kvarter 24 och delar av kvarter C.

Kyrkogården var tidigt känd utanför Göteborgs gränser. Utformningen av gravmonument och ordnandet av Västra kullen omnämns i positiva ordalag i Göteborgstidningen 1914. Däremot

Figur 11. Huvudentrén som den såg ut från 1880-talet.

Figur 12. Huvudentrén som den såg ut ursprungligen.

Figur 13. Gången upp mot krematoriet, foto taget på 1950-talet.

Figur 14. Samma trappa upp mot krematoriet, bilden är troligen från tidigt 1900-tal.

nämns kyrkogårdens östra, flackare delar i mer negativa ordalag, ett område med många träkors vars kvarter var enkla och torftiga. Även i dessa kvarter fanns dock gravanordningar av sten men dessa var oftast placerade vid gångstråk och kvartersgränser.

Huvudentrén

De ursprungliga grindstolparna vid huvudentrén var uppförda i tegel täckta med ett överstycke av sten (troligen kalksten), grindstolparna kröntes av stenklot. Grindstolparna ersattes redan 1880-talet med grindposter av kvaderhuggen sten krönta med kors. Entrén omgestaltades ännu en gång år 1927 då Redbergsplatsen byggdes om.

I kyrkogårdens sydöstra del återfinns ett höjdparti. Även kallad Östra kullen. Här anlades 1889 Sveriges första krematorium på kyrklig mark. Byggnaden var ritad av arkitekt Hans Hedlund. Även här utnyttjades höjdpartiet till kyrkogårdens gestaltning. Vid entrén mot Kålltorps-gatan, den norra entrén, uppfördes 1879 en vaktmästarbostad.

Figur 15. Kapellet som det såg ut 1901, före utbyggnaden som genomfördes 1955. Kapellet hade också ett mer dominant uttryck mot den öppna gräsmattan i väster. Nu finns planteringar som avgränsar kapellet mot askgravlunden. Foto från Göteborgs stadsmuseum.

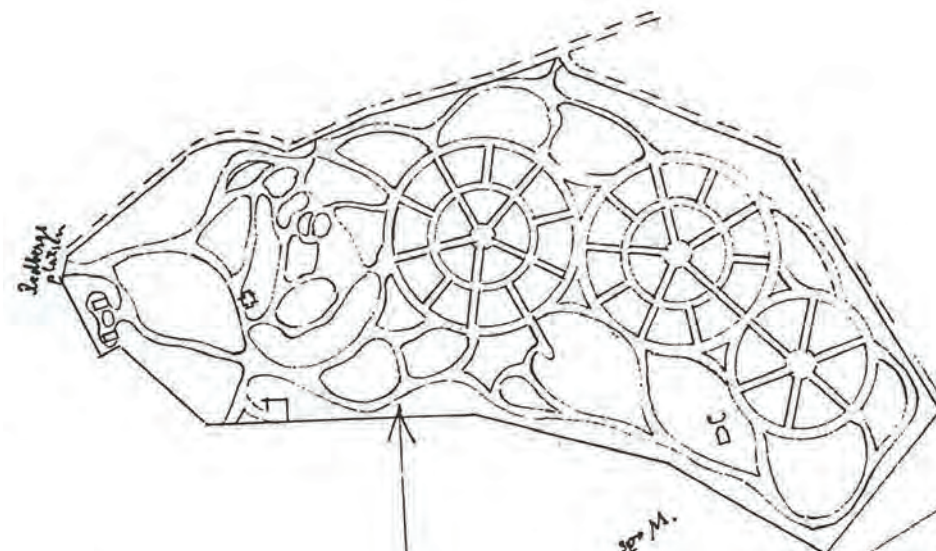
Figur 16. Bild på krematoriet uppfört 1889 efter ritningar av Hans Hedlund. Foto från Göteborgs stadsmuseum, taget 1955.

Växtlighet

På äldre foton syns en mer frodig vegetation på och omkring gravytorna. Låga buxbomshäckar som ingärdning var vanliga samt att gravytorna var täckta med sedum. Gräset runt kvarteren var också ofta en smula vildvuxet vilket tillsammans med sorgeträd inger en bild av frodig vegetation.

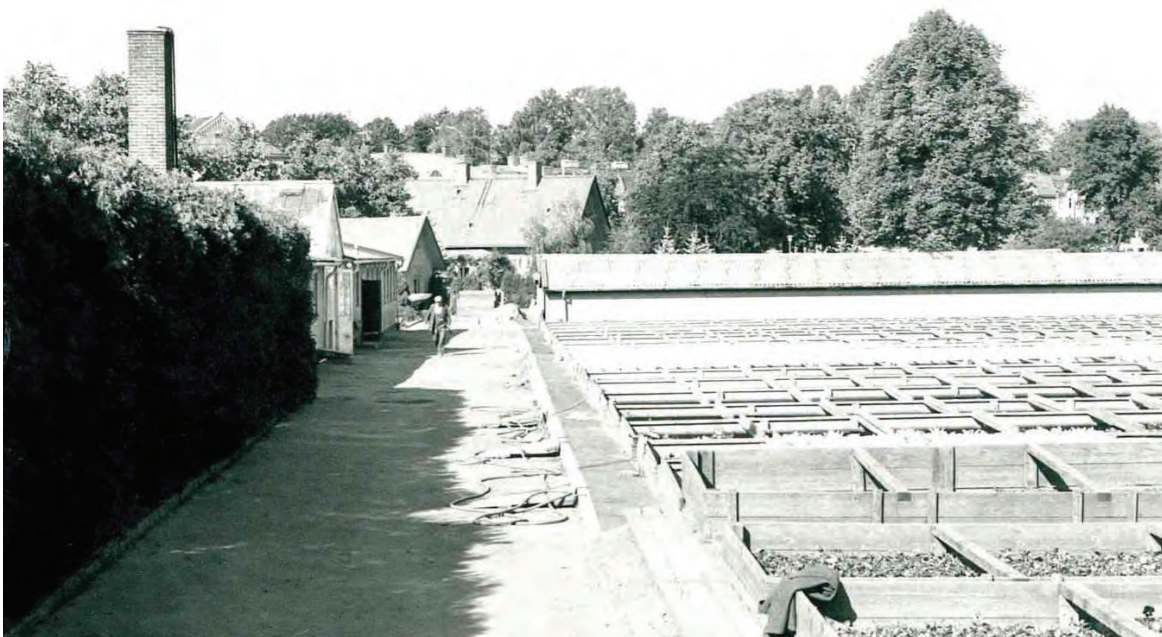
Figur 18. Norra delen av kyrkogården, troligen den västra cirkeln i förgrunden. Härlanda fängelse syns tydligt på denna bild. Från 1922. Foto från Göteborgs stadsmuseum.

Figur 17. Ritning över kyrkogården från 1889, då fanns planer för en tredje cirkel i öster vilket aldrig realiserades.

Figur 19. Krematoriet var ursprungligen omgivet av granar, ett tidigt foto från 1890-talet. Fotot tillhör Göteborgs stadsmuseum.

Figur 20. Ekonomibyggnader och drivbänkar 1977, före ombyggnaden. Bilden tillhör Kyrkogårdsförvaltningen.

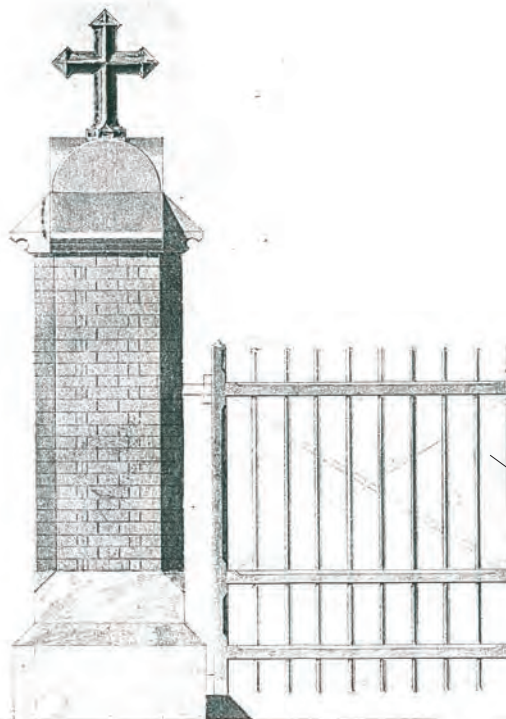
Figur 21. Höga granar växte tidigare i kvarter E. År 1994. Foto från Göteborgs stadsmuseum.

Figur 22. Viktor Rydbergs gravmonument, tidigare mer inbäddad med växtlighet. Foto från Göteborgs stadsmuseum.

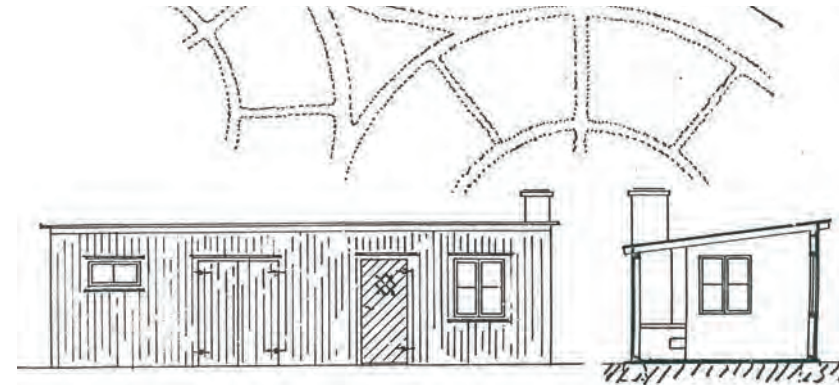
Figur 23. Krematoriet inramat med lövträd, 1938. Foto från Göteborgs stadsmuseum.

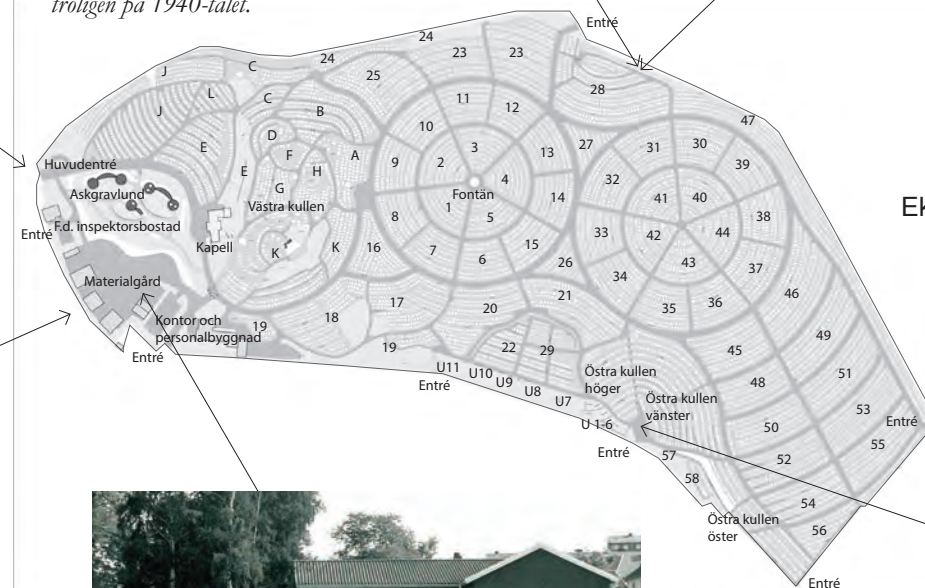
Figur 24. Ritning över den ursprungliga huvudentrén.

Figur 25. Vaktmästarbostaden uppförd 1879 revs troligen på 1940-talet.

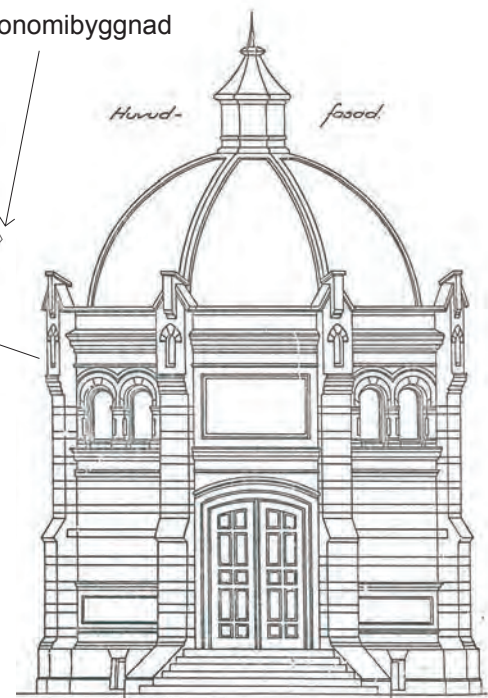

Figur 26. Ekonomibyggnad, ett s.k. brygghus. Uppfört 1917.

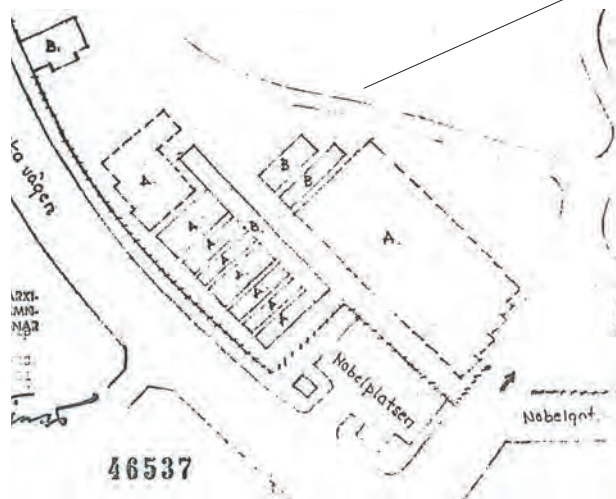

Figur 28. Drivbänkar täckte ett stort område, bild från 1977, tillhör Kyrkogårdsförvaltningens arkiv.

Ekonomibyggnad

Figur 27. Krematoriebyggnaden, uppförd 1889 och riven 1954.

Figur 29. Ritning över ekonomibyggnaderna före 1978.

KYRKOGÅRDENS UTVIDGNINGAR

Figur 30. Förändringar i kyrkogårdens utbredning som genomfördes 1927-28, markerade med rosa färg.

Kronologi

Årtal	Händelse	Källa	Årtal	Händelse	Källa
1860	Kyrkogården invigs under namnet Nya kyrkogården	Rapport 6	1973	238 återlämnade gravytor planerades att planteras med växtlighet enl. Inga Edler Claessons förslag	Kyrkogårdsförvaltningens arkiv
1862	Kapellet uppförs	Rapport 6	1983	Nya ekonomibyggnader uppförs och kontor- och personalbyggnad byggs om	Byggnadsnämndens arkiv
1862	Huvudentrén färdigställs, inspektorbostaden uppförs	Rapport 6	1990-tal	Gångar vid kv J asfalteras, rygghäckar planteras	Muntlig källa
1862	Ett 80-tal lindar förs över från Stampens kyrkogård och planteras på Östra kyrkogården	Rapport 6	2010	Askgravlunden invigs	Referensgrupp
1879	Vaktmästarbostad uppförs vid ingången mot Kålltorpsgatan	Rapport 6			
1889	Sveriges första permentera krematorium uppförs på kyrkogården	Rapport 6			
1927	Ny huvudentré byggs, något indragen från sin ursprungliga plats. Mur mot Härlandavägen ändras något	Rapport 6			
1940-tal	Vaktmästarbostaden rivs	Rapport 6			
1952	Växthuset byggs ut	Byggnadsnämndens arkiv			
1955	Krematoriet rivs och kapellet byggs ut	Rapport 6			
1969	Kraftig storm faller många träd främst tallar	Rapport 6			
1969	Expedition och kontor förlades till den f.d. förrådsbyggnaden i nyinredda lokaler	Byggnadsnämndens arkiv			

KULTURMILJÖBESKRIVNING

MILJÖ OCH OMNEJD

Östra kyrkogården (Bagaregården 742:9) är 25 hektar stort och rymmer cirka 17.700 gravar. Marken ägs av Göteborgs kommun.

Östra kyrkogården är idag omgiven av bostadsbebyggelse av olika typer. Kyrkogården ligger i gränsen mellan flera olika stadsdelar. Huvudentrén i väster vetter ut mot den trafikerade Redbergsplatsen som är kollektivtrafikpunkt i stadsdelen Bagaregården. Bagaregården planlades av den dåvarande stadsarkitekten Albert Lilienberg på 1910-talet och är bebyggd med landshövdingehus och fristående enfamiljshus. Härlandavägen som gränsar kyrkogården i norr leder vidare mot Kålltorp som främst präglas av mindre flerfamiljshus och enfamiljshus uppförda under 1930-40-talen. Invid Härlandavägen ligger också Härlanda fängelse som byggdes 1904. Fängelsebyggnaden är mycket tongivande och har stor inverkan på kyrkogårdens karaktär. När kyrkogården anlades 1860 var de nordöstra delarna helt dominerade av jordbruksmark.

I sydväst gränsar kyrkogården till Danska vägen som härleds tillbaka till 1600-talet och är förmodligen äldre än så.

Figur 31. Kyrkogårdens omgivningar.

Figur 32. Utanför kyrkogårdens huvudentré ligger Redbergsplatsen, en trafikerad plats omgiven av landshövdingehus.

Där Danska vägen svänger av tar Nobelgatan vid och leder vidare mot en modernistisk flerfamiljsbebyggelse i stadsdelen Lunden. Bebyggelsen i denna del omdanades efter stora saneringar som ägde rum på 1950-60-talen. Bebyggelsen hade tidigare dominerats av landshövdingehus och fristående bostadshus. Längs kyrkogårdens sydöstra sida ligger den Judiska begravningsplatsen som anlades 1915.

ÖVERGRIPANDE KARAKTÄRISERING

Östra kyrkogården är en mycket stor kyrkogård och har olika typer av karaktär i de olika delarna. Till övergripande del har många av kvarteren en blandning av äldre högresta gravanordningar från 1800-talets senare del och yngre grav-

anordningar från hela 1900-talet fram till idag. Till största delen består gravskicket av kistgravar. Urngravskvarter finns i kyrkogårdens södra delar men det förekommer urngravar inom den övriga kvartersmarken. I kyrkogårdens västra del direkt innanför huvudentrén finns en askgravlund. Kyrkogårdens mest utmärkande karaktär som särskiljer den från andra kyrkogårdar är de storslagna gravmonumenten som täcker Västra kullen.

FORNLÄMNINGAR

På kyrkogården finns inga kända fornlämningar. Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagen 2 kap. Det är förbjudet att göra ingrepp eller orsaka annan påverkan på fornlämningar.

Figur 34. Nobelgatan gränsar till kyrkogården i söder, modernistiska flerfamiljsbus med lokaler för affärsverksamhet ramar enbettligt in kyrkogårdens södra delar.

Figur 33. Landshövdingehusens karaktäristiska fasader är ett vanligt inslag runt kyrkogårdens nordvästra gräns.

Figur 35. Härlandavägen leder vidare som Källtorpsvägen, vars trädrad med lindar bidrar till en lummigare karaktär i den nordöstra delen av kyrkogården.

KYRKOGÅRDEN

Allmänt

Östra kyrkogården har en tydlig 1800-tals prägel men är ändå resultatet av två stilepoker som var gällande för parkanläggningar vid tiden för anläggandet. Kyrkogårdens centrala delar är kvarteren anlagda i två stora cirkelmönster som förstärks med omgärdande trädalléer av lind samt rygghäckar. Gångarna som anlagts i cirkelmönster samt som radier in mot cirkelnas mitt ger denna delen av kyrkogården en tydlig prägel av symmetri och axialitet. Detta gäller även det rutnätsmönster som präglar kyrkogårdens östra delar. På kyrkogårdens höjdparter Västra och Östra kullen råder ett mer naturpräglat förhållningssätt till parkanläggningskonsten. Enligt det engelska parkidealet har gångar och kvarter anlagts i förhållandet till höjdpartiernas naturliga förutsättningar och höjdskillnader har använts för att skapa terrasseringsar, slingrande vägar och överraskningsmoment.

Markbeläggning

Markbeläggningen på kyrkogården präglas främst av grus. Både kvarter och gångar är i relativt stor utstäckning fortfarande täckta med grus. Många gångar har asfalterats under årens lopp. Gräs förekommer ofta vid kvarterens kanter och uppe på Västra kullen samt på terrasseringsarna på Östra kullen.

Figur 36. På Västra kullen ligger gravplatserna utlagda längs svängda gångar som anlagts efter kullens topografi.

Figur 37. Gravanordningar är placerade i den kuiperade terrängen.

Figur 38. Gravplatser anlagda längs en av gångarna i den västra cirkeln.

Växtlighet

Västra kullen är bevuxen med sporadiskt planterade träd av lind, bok, en, tall, enstaka alm. Kullens västra del har växtlighet som domineras av björk. Här har funnits mycket större bestånd av just björk men dessa har drabbats av sjukdom.

Södra delen av Västra kullen har haft stora inslag av gran som planterats som ridå mellan kullen och kapellet. En del av detta bestånd finns kvar på kullens västra del. Än idag finns det en hel del inslag av olika barrträd såsom idegran, tall, silvergran, gran och en.

På Västra kullen finns mycket växtlighet som skapar karaktär till olika gravmonument. I många fall är det svårt att fastställa ifall de verkligen tillhör gravanordningen eller om de är en del av kyrkogårdens planerade växtlighet.

Figur 39. Växtligheten på Västra kullen består av stora solitära träd av lind, alm och bok samt lägre växtlighet av tall, gran och hamlad lind.

Figur 40. Äldre rododendron bidrar till gravanordningarnas lummiga uttryck.

Figur 41. Större solitära träd växer på flera platser på Västra kullen.

Karaktären på Västra kullen präglas av en blandning av olika träsorter i varierande höjd. Stora ståtliga träd av lind, bok, alm och lönn kompletteras av något mer buskiga träd såsom hamlad lind, tall, en och rododendron. Samlingar av träd i samma trädsort såsom björk och gran finns bevarade på kullens västra del. På Västra och Östra kullen växer ett antal mycket gamla bokar.

I kyrkogårdens södra del finns ett antal kvarter för urngravar, växtligheten här präglas främst av solitära träd såsom lind och ek. Den östra delen av kyrkogården Östra kullen i söder, har mycket stort inslag av björk som ger kvarteren en speciell karaktär. Här växer också ett antal åldriga bokar.

Vid kvarter 46-56 präglas kvarteren av äldre lindalléer. Alléerna är inte kompletta, flera träd har tagits ner på grund av röta.

Figur 42. På Östra kullen växer ett antal äldre bokar som är mycket karaktärsskapande för denna del av kyrkogården.

Figur 43. Längs den västra cirkelns ytterkanter växer en allé av lind. Trädrader av lind finns även längs de cirkelformade gångarna i cirkelns mitt.

Växtligheten inom kvarteren begränsas till rygghäckar och omgärdande häckar som växer i kvarterens utkanter. I övrigt är kvarteren täckta med grus.

Längs kvarteren i nordöst ut mot Kålltorpsgatan, ramas kyrkogården in av en häck av oxel. Tidigare har en hög thujahäck växt här men den togs ner och ersattes med oxel. En allé som växer längs Kålltorpsgatan ger inslag av grönska i denna del av kyrkogården.

Runt den östra cirkeln växer yngre lindar, flertalet av dem är troligen planterade under 1960-70-talen. I den östra cirkeln är alléerna anlagda i cirkelns ytterkant.

På några gravplatser i den östra cirkeln anlades på 1970-talet gröna kuber av idegran. I kuberna planterades på vissa håll prydnadsträd, allt enligt ritningar skapade av Inga Edler Claesson, se figur 44.

Figur 44. Ritning, upprättad av Inga Edler Claesson, över de inplanterade ringarna som genomfördes på f.d. gravplatser under 1970-talet.

Figur 45. Längs kyrkogårdens nordöstra gräns växer en häck av oxel. Här finns ingen trädkrans.

Figur 46. Äldre lindar i kv. 45-56.

Figur 47. I östra cirkeln finns inslag av växtlighet, anlagd på 1970-talet. Kuben av idegran växer på gravytan, i några kuber växer träd såsom lönn och prydnadsäpple.

Byggnader

Som ett dominerande inslag i kyrkogårdsmiljön som man möter från huvudentrén ligger det nygotiskt utformade kapellet. Byggnaden uppfördes 1862 efter ritningar av stadsarkitekten H.J. Strömberg. Byggnaden har sedan byggts ut i både söder och norr då väntrum och bekvämlighetsinrättningar såsom toalett var nödvändig. Utbyggnaden genomfördes 1955. Kapellets nygotiska framtoning är mycket tidstypisk arkitekturstil. Byggnaden förtydligar kyrkogårdens 1800-talskaraktär.

Ungefär samtidigt uppfördes inspektorbostaden som än idag ligger direkt söder om huvudentrén. Även denna byggnad ritades av arkitekt H.J. Strömberg. Detta fristående bostadshus är uppfört i gult tegel med diskret dekorerande friser i tegel invid takfoten. Denna byggnad är, i jämförelse med kapellet, mer modest utformad utan att göra anspråk på betraktarens uppmärksamhet. Byggnaden är idag uthyrd till annan verksamhet.

Figur 48. Kapellet uppfördes 1862 och ritades av stadsarkitekt Strömberg.

Figur 49. Inspektorbostaden uppfördes 1862, även denna byggnad är ritad av H.J. Strömberg.

Entréer och murar

Kyrkogården är omgärdad av olika typer av murar och stängsel. Vid huvudentrén är kyrkogården inramad med ett enkelt smidesräcke uppfört på en låg sockel av natursten vilket väl sluter an till huvudentréns gestaltning med rusticerade grindstolpar och smidesgrindar. Grindstolparna är krönta med två urnor av brons. Längs Härlandavägen löper en lägre mur/sockel av granit. Muren är försedd med ett stängsel. Mot Nobelgatan ser ingårdningen ut på liknande sätt.

Längs kyrkogårdens östra del är ingårdningen bestående av ett stängsel. Den del av kyrkogården som vetter mot Judiska begravningsplatsen är planterad med en häck.

Figur 50. Entré i kyrkogårdens nordöstra del, mot Källtorpsgatan.

Figur 51. Entré från Danska vägen, invid den f.d. inspektorsbostaden.

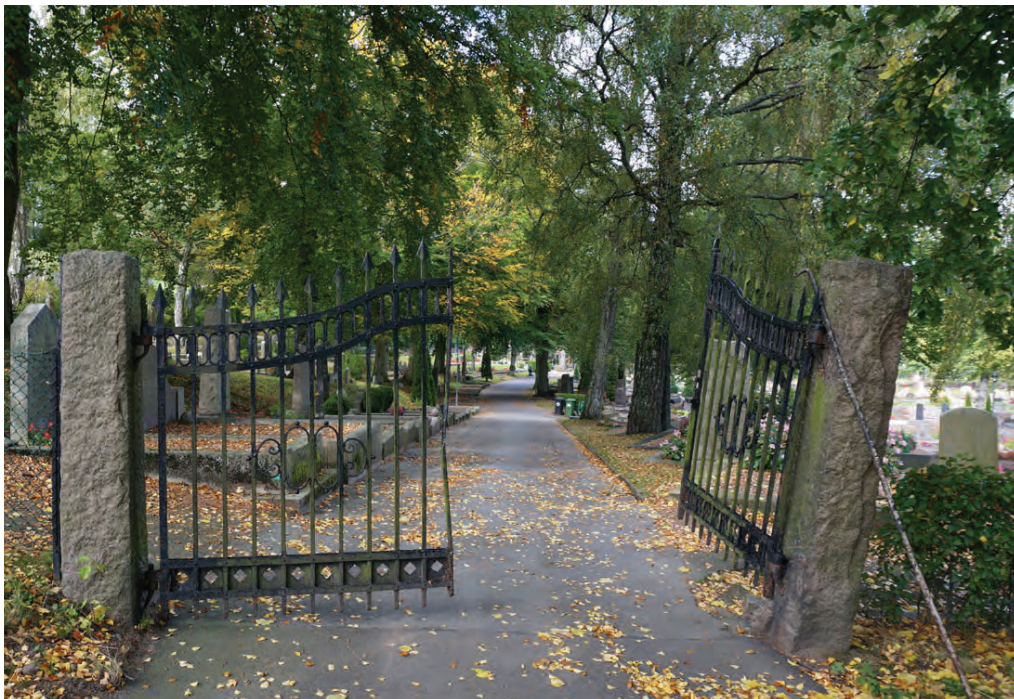
Figur 52. Mot Härlandavägen blir naturstensmuren mer dominerande, också försedd med nätstängsel.

Figur 53. Kyrkogårdens nuvarande huvudentré, uppförd 1927 efter ombyggnader av Redbergsplatsen.

Figur 54. Entré i söder mot Nobelgatan.

Figur 55. Entré i sydöst, en äldre gjutjärnsgrind på stolpar av granit.

Figur 57. Större ingång för biltrafik i sydväst, mot Danska vägen.

Figur 56. Entrén från Härlandavägen. Återfinns i kyrkogårdens norra del. En av grindstolparna är gemensam med entrén för den Judiska begravningsplatsen.

Figur 58. I anslutning till Redbergsplatsen omgärdas kyrkogården av en låg mur, av natursten som avslutas med buggna granitblock. Muren är krönt med ett staket av smide, fäst i stolpar av kvaderbuggen granit.

Askgravlunden

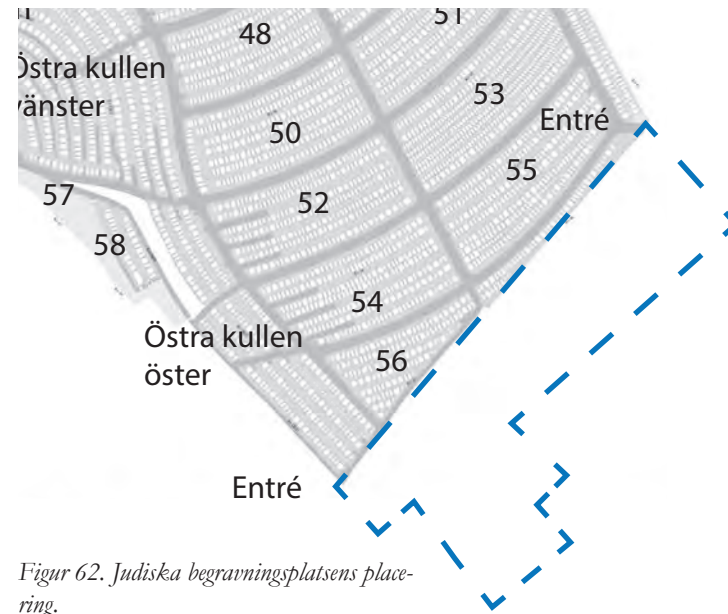
En stor karaktärsförändring som skett under senare tid är askgravlunden som togs i bruk 2010. Efter ritningar av arkitekt Ami Morin har platsen gestaltats med platser för namnskyltar, bänkar, murar samt omfattande planteringar. Askgravlunden ligger kyrkogårdens västra del direkt, innanför huvudentrén.

Judiska begravningsplatsen

Utanför kyrkogårdens sydöstra gräns ligger Judiska begravningsplatsen. Begravningsplatsen invigdes 1915 och har sedan dess tjänat som begravningsplats för Judiska församlingen i Göteborg. Begravningsplatsen präglas av en kapellbyggnad i modernistisk stil samt av gravanordningar i både låga och högresta utföranden. Begravningsplatsens entré i den nordvästra delen delas med entrén till Östra kyrkogården.

Figur 60. Judiska begravningsplatsen ligger längs kyrkogårdens sydöstra del. Begravningsplatsen invigdes 1915.

Figur 62. Judiska begravningsplatsens planering.

Figur 59. Askgravlunden uppförd 2010 är en av kyrkogårdens stora förändringar under senare tid.

Figur 61. Kapellbyggnad på judiska begravningsplatsen.

Västra kullen

Östra kyrkogårdens mest unika inslag är gravmonumenten på Västra kullen, den s.k. rikemanskullen. Det finns ingen motsvarighet till Västra kullen i Sverige. Uppe på och i anslutning till kullen finns många mycket påkostade och monumentala gravmonument uppförda. Gravmonumenten representerar den tid då önskan och möjlighet fanns att manifesteras sina framgångar i livet med en mycket påkostad gravanordning. Denna yttring var på sin absoluta höjdpunkt under senare delen av 1800-talet och tidigt 1900-tal. På Västra kullen har vid tiden stadens mäktigaste män uppfört gravmonument över sig själva och sin familj.

Här vilar bland andra konstnären Bengt Erland Fogelström, vars grav pryds av en kolon av granit krönt med en byst i brons som utförts av en konstnärskollega J. P. Molin. Sven Renströms var en av de stora donatorerna i Göteborg vars familjegrav är uppförd som en svagt bågformade bänk med en större gravvård av granit. Gravanordningen ligger högt upp på kullen och får på så vis stora delar av kyrkogården som fond. Den största och mest påkostade grav-

anordningen är Arthur Seatons familjegrav som uppfördes av sonen George. Gravanordningen har 18 platser och är Nordens största och mest påkostade gravmonument. Kostnaden uppgick till 1,5 miljoner kronor när den uppfördes 1919, vilket motsvarar 65 miljoner kr i dagens penningvärde.

Många av gravmonumenten på kullen är också uppförda med mycket höga konstnärliga och arkitektoniska kvaliteter. Röhss familjegrav som är uppförd som ett fristående gravkor i granit krönt med en bronsskulptur utförd av Sigrid Blomberg. Ingången till gravkoret flankeras av två sörjande gestalter i skulpterad brons också de utförda av Sigrid Blomberg. Förutom de konstnärliga värdena är många av gravmonumenten utförda med hög kvalitet både vad gäller material, det hantverksmässiga utförandet.

Förutom de kulturhistoriska värdena som förknippas med gravanordningarnas materiella egenskaper är det personhistoriska intresset stort. Flera många av stadens mer betydande makthavare utifrån flera perspektiv har sin viloplats på Västra kullen.

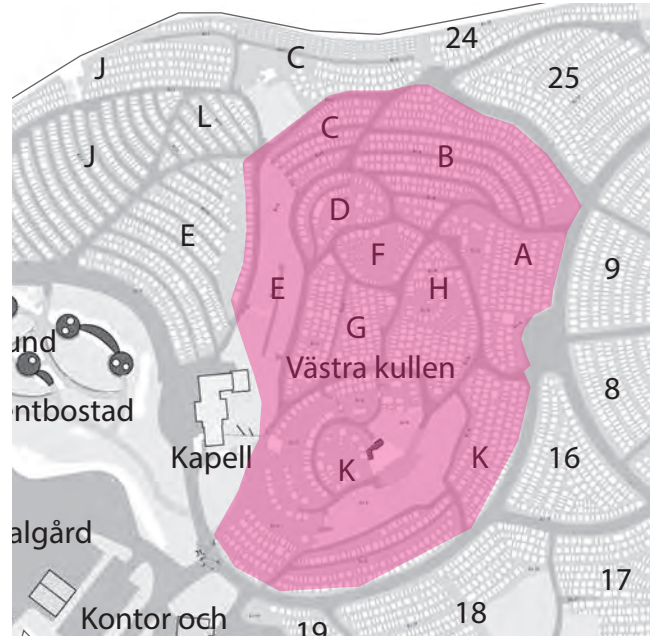
Figur 62. Familjen Pilströms gravanordning likt ett klassiskt tempel.

Figur 63. Charles Felix Lindbergs gravmonument.

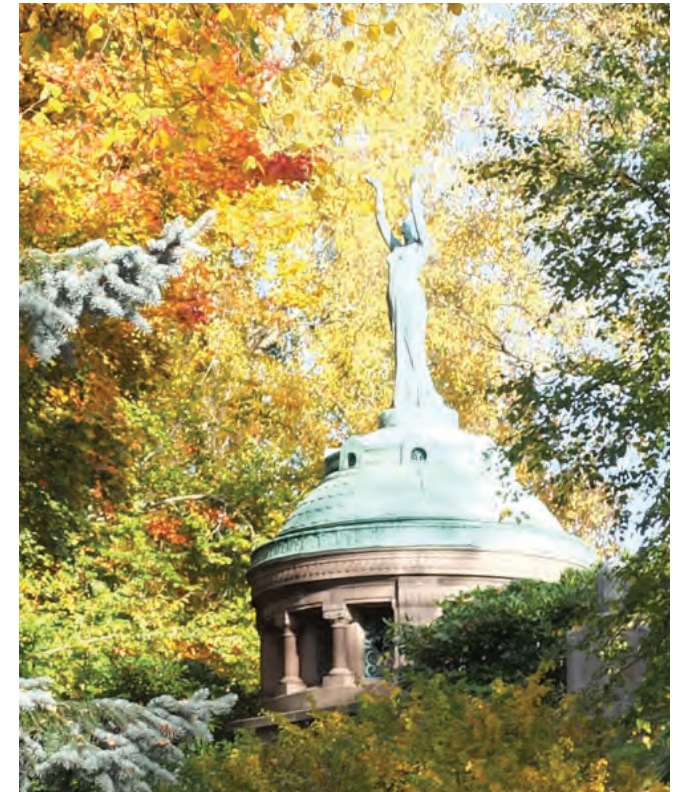
Figur 64. Del av Artur Seatons familjegrav, anläggningen innehåller flera skulpturala element.

Figur 66. Västra kullen med omnejd.

Figur 65. Viktor Rydbergs gravmonument, rikligt utsmyckad med bronsbyst och kopparbeslagen dörr.

Figur 67. Familjen Röhss familjegrav, rikligt utsmyckad med konstnärligt utförda skulpturer av absolut högsta kvalitet.

Figur 68. Familjen Renströms familjegrav, uppförd på toppen av Västra kullen. Monumental i sin utformning med kyrkogården och dess grönska som inramning.

Till traditionen som stora gravmonument hör finns två monument utanför Västra kullen. Författaren Viktor Rydbergs gravmonument ligger i kvarter C. I anslutning till kyrkogårdsmuren mellan kvarter C och 24 ligger Charles Felix Lindbergs familjegrav med egen ingång från Härlandavägen.

Kvarter C, E, J och L

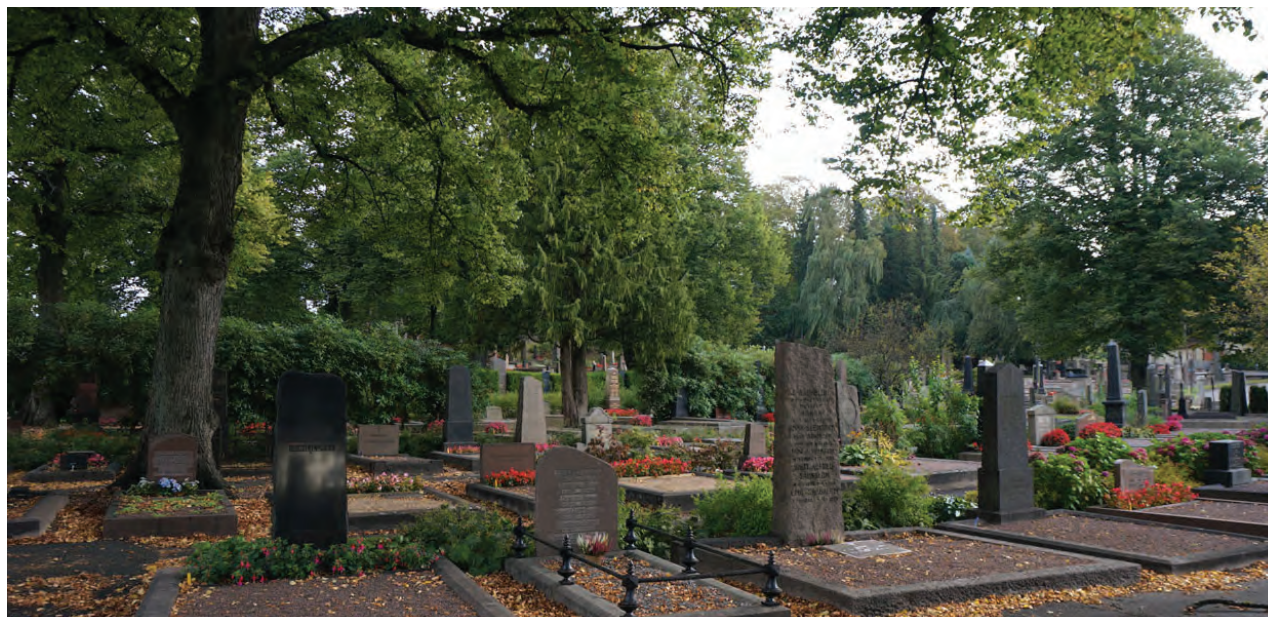
Det finns en del inre skillnader inom kvarteren. Den del som ligger längs kyrkogårdens norra mur präglas av en hög andel högresta stenar. Denna del präglas också av den trädrad med lind som är planterade längs kyrkogårdsmurens utsida, längs Härlandavägen. Det finns även lind som är planterad invid huvudentrén som ger karaktär till denna del av delområdet.

Gångarna inom kvarter J's norra del är täckta med grus och här finns också inslag av gräsytor. I södra delen av kvarteret J, den del som ligger mer centralt placerad i förhållande till huvudstråket är karaktären en annan. Här är andelen högresta gravanordningar större och gångarna är asfalterade. Kvartetet präglas här av ryggäckar med olika växtinslag såsom rododendon, thuja. Här syns också spår av de åtgärder som genomfördes för att göra kyrkogården mer grön på 1970-talet. Flera f.d. gravytor är gräsbevuxna och prydnadsträd är planterade i gravytans mitt.

En del av detta delområde skiljer sig markant från den övriga karaktären. Norra delerna av kvarter C är helt präglad av urngravplatser. Specifikt för denna del av kvarteret är också ryggäckar av thuja.

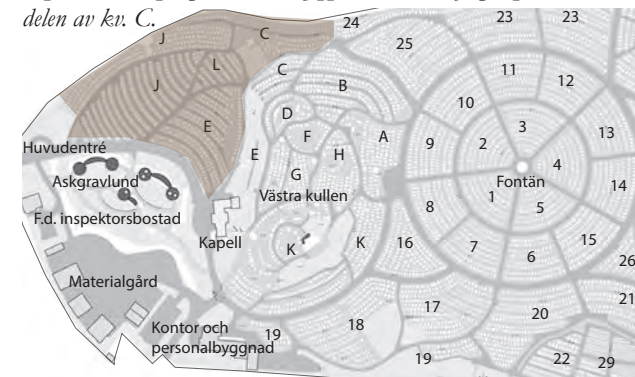
Figur 69. Ryggäck med spira i kvarter J.

Figur 70. Högresta gravanordningar i kvarter J.

Figur 71. Urngravplatser med ryggäckar av thuja präglar norra delen av kv. C.

Figur 72. Delområdets placering.

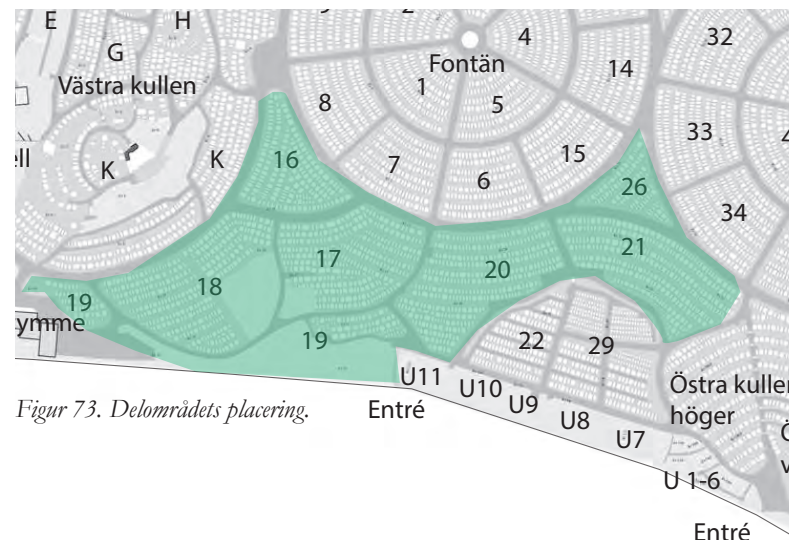
Kvarter 16-21 och 26

Kvarteren i denna del av kyrkogården är präglade av organiska former, mjukt rundade gångar avgränsar kvarteren från varandra. De lägre placerade kvarteren delar av kvarter 16, kvarter 19 och 26 har ett något flackare och planare karaktär till skillnad från de kvarter som präglas av topografiska höjdskillnader såsom 18, delar av 19 och 20. Kvarterens ytterkanter är täckta med gräs från skillnad till kvarterens inre delar som är täckta med grus. I några kvarter är grus på gångar och i gravanordningarna samma vilket gör att strukturerna flyter samman och ramar och gravanordningar ”drunknar” i grovt grus. På några ställen är gångarna täckta med packad sand vilket är en mer ursprunglig karaktär. På andra håll används mer eller mindre grovt grus i tjocka lager.

Gravanordningarna är av blandad karaktär med stort inslag av högresta äldre stenvårdar från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Kvarteren har inslag av lägre stenvårdar från 1920- och 30-talen samt yngre gravanordningar från 40, 50 och 60-talen. Ett tydligt karaktärsdrag är att huvudelen av gravanordningarna har stenram.

Växtligheten består främst av enstaka större träd såsom lönn, björk och lind.

Längs södra delen på kvarter 19 finns en trädrad med lind. Kvarteren som ligger i anslutning till cirkelarna i kyrkogårdens mitt är också präglade av trädtrader av lind. På flera av kvarteren växer det sorgeträd i form av hängask. Prydnadsträd såsom prydnadsäpple och hagtorn finns också inplanterade inom kvarteren.

Figur 73. Delområdets placering.

Figur 74. Kvarter 26, solitära träd och högresta gravanordningar präglar kvarteret.

Kvarter 1-15 och 30-44

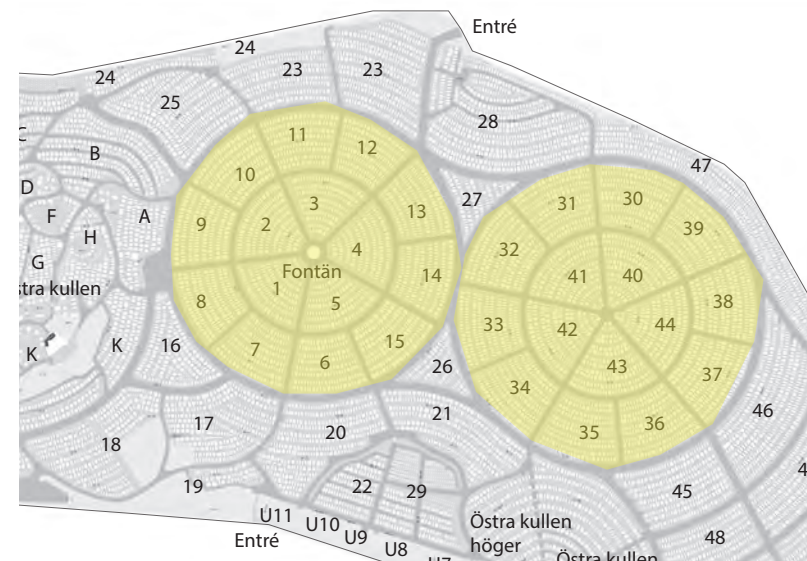
De stora cirkelformade kvartersindelningsarna på kyrkogårdens mitt är mycket karaktäristiska för kyrkogården vilket inte minst återspeglar på flygfoton över staden. Dessa båda cirklar bryter mot det engelska parkidealet och ger kyrkogården en mer strikt symmetrisk form. Från cirkelarnas mitt leder raka gångar i ett s.k. stjärnmönster ut mot cirkelarnas kanter och delar upp kvarteren som sektorer.

Huvudgångarna som leder ut från cirkelarnas mitt är täckta med asfalt. De gångar som omsluter kvarteren är också täckta med asfalt. Gångarna inom kvarteren är täckta med grus. Markbeläggningen i övrigt präglas av att kvarterens kanter ut mot huvudgångarna är täckta med gräs, övrig mark inom kvarteren är täckta med grus.

De båda cirkelarna skiljer sig något från varandra. Den västra cirkeln har högre andel äldre gravvårdar bevarade som koncentreras till cirkelns ytterkanter. Västra cirkeln präglas också av trädrader av äldre lindar som är toppkapade. Inom kvarteren finns också rygghäckar av måbär planterade.

Den östra cirkeln präglas främst av något yngre gravvårdsanordningar, de äldre gravvårdarna återfinns här och var inom kvar-

teren. Träden i trädraderna och i allén är betydligt yngre och färre till antalet vilket ger den östra cirkeln ett mer öppet intryck. Avsaknaden av rygghäckar har också stor betydelse för kvarterens karaktär. Bristen på växtlighet har i viss mån kompensats med de på 1970-talet inplanterade kuber av idegran som uppfördes på gravplatsmark. Några av planteringarna innehåller även prydnadsäpple eller lönn.

Figur 75. Cirkelarnas placering.

Figur 76. Kvarter 1 och 2 i den västra cirkeln, med fontänen i mitten.

Figur 77. Kvarter 39 i den östra cirkeln.

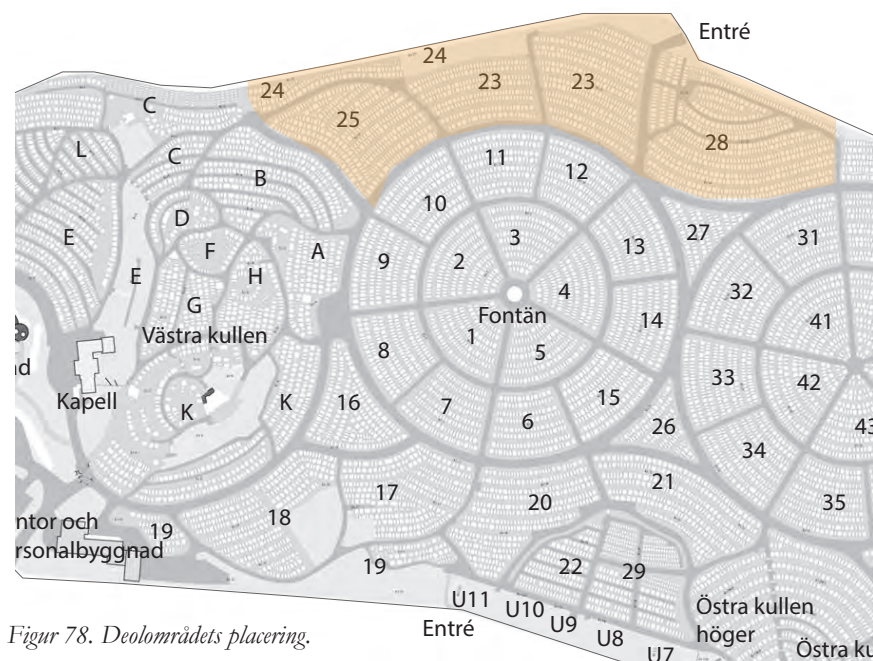
Kvarter 23-25 och 28

I övrigt har dessa kvarter en blandad karaktär. Kistgravar dominerar till övervägande del men inslag av urngravplatser finns på vissa ställen. Överlag är gravvårdarna av lägre karaktär men högresta gravstenar finns på vissa ställen, främst i kvarter 25.

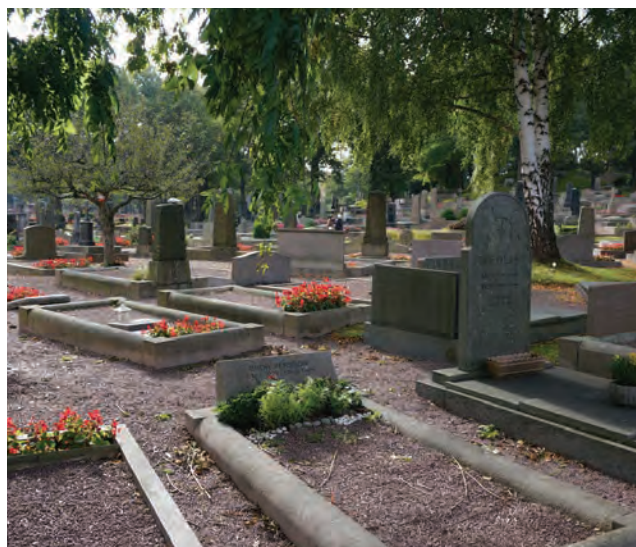
Kvarteren präglas av lägre stenvårdar från 1920- och 30-talen samt yngre gravanordningar från 40, 50 och 60-talen. Ett tydligt karaktärsdrag är att huvudelen av gravanordningarna har stenram. Högresta äldre gravanordningar finns också vilka är viktiga för den historiska karaktären. Inne i kvarteren är marken täckt av grus. Kvarterens ytterkanter är täckta med gräs. Gångarna är både grustäckta eller täckta med asfalt.

Växtligheten består främst av enstaka träd såsom lönn, björk och ek. Här finns också sorgeträd i form av hängask. Längs södra delen av kvarteren finns en trädrad med lind som är planterad utanför muren men har stor betydelse för kvarterens karaktär. I östlig riktning är en häck av oxel planterad längs muren.

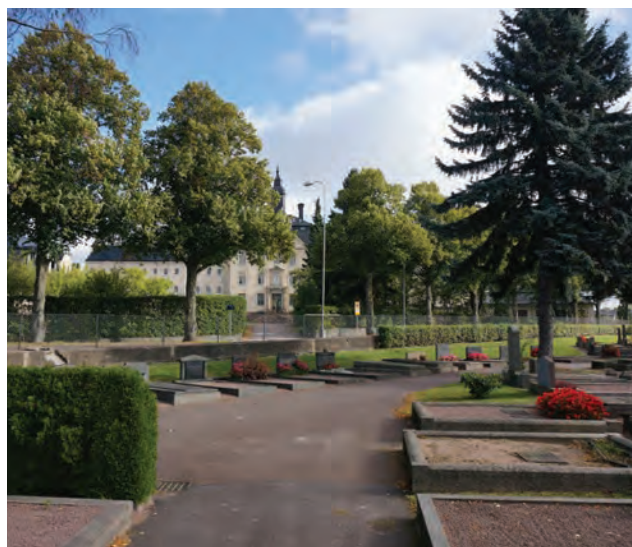
Eftersom växtligheten är begränsad i denna del av kyrkogården påverkas karaktären av anläggningar och byggnader i omgivningarna, som exempelvis Härlanda fängelses monumentala fasad.

Figur 78. Deolområdets placering.

Figur 79. Grustäckning inom kvartersmarken är viktigt för karaktären.

Figur 80. Härlanda fängelse ger ett dominerande inslag i denna del av kyrkogården.

Figur 81. Stenramar och låga livstenar är vanligt förekommande i denna del av kyrkogården.

Östra kullen

I östra delen av kyrkogården ligger ytterligare ett höjdparti. På grund av kvarterens typografiska förhållanden, anlagda i ett höjdparti, blir intrycket av delområdet mycket monumentalt.

Största delen av gravarna är anlagda åt samma håll, i rader med gräsbevuxna slänter och grusade eller asfalterade gångar som skiljer dem åt. Området har hög andel äldre gravar uppförda, i huvudsak, runt sekelskiftet 1900. Gravvårdarna är ofta högresta och monumentala men här finns även lägre, liggande stenar.

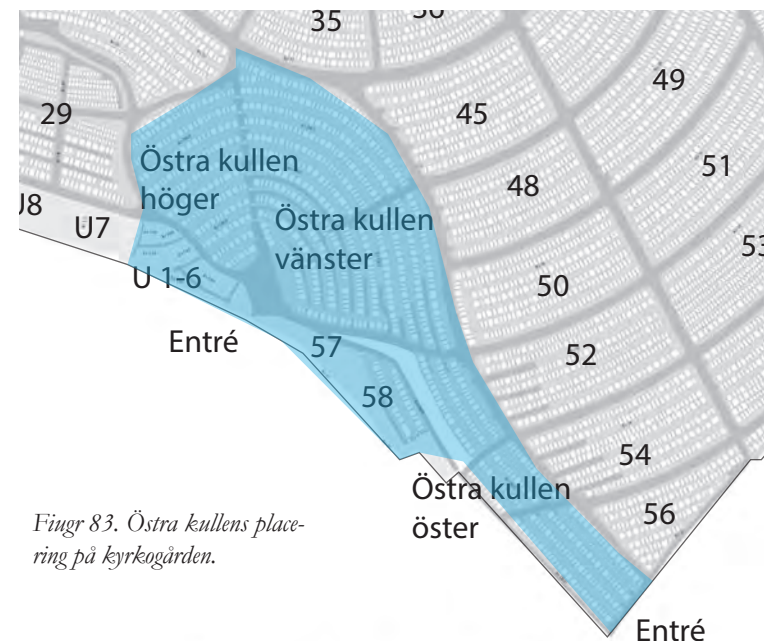
I kvarteren närmast staketet mot Nobelgatan präglas av urngravar vars gravanordningar består av liggande inskriptionsplattor lagda i gräsytor. Här finns också dekorativa plattlagda gångar och en bänk.

Vegetationen präglas främst av storgrova björkar och åldriga bokar. Rododendron samt en omfattande berberisplantering med gullregn finns också inom kvarteren som betydande inslag.

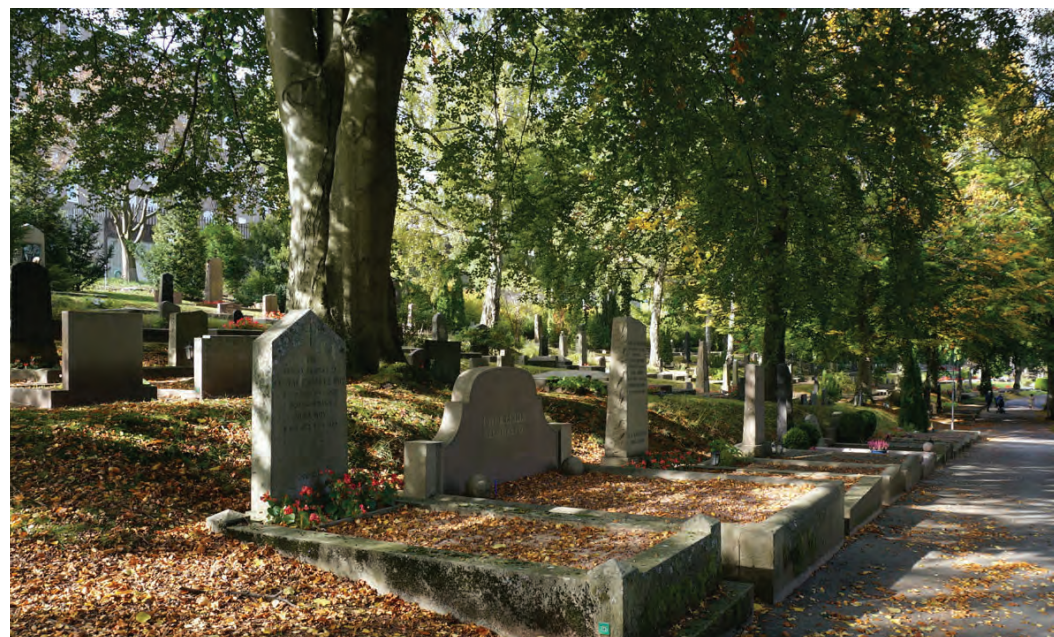
I områdets mitt på högsta punkten finns en öppen asfalterad plats. Här stod tidigare en krematoriebyggnad som revs 1954. Kvar i kvarteret finns dock ett gravmonument som tjänat som gravplats för urngravar. Monumentet är ritat av arkitekt Hans Hedlund.

Figur 82. Gravmonument för urngravar, utformad av arkitekt Hans Hedlund.

Figur 83. Östra kullens placering på kyrkogården.

Figur 84. Stora äldre bokar är av stor betydelse för kvarterets karaktär.

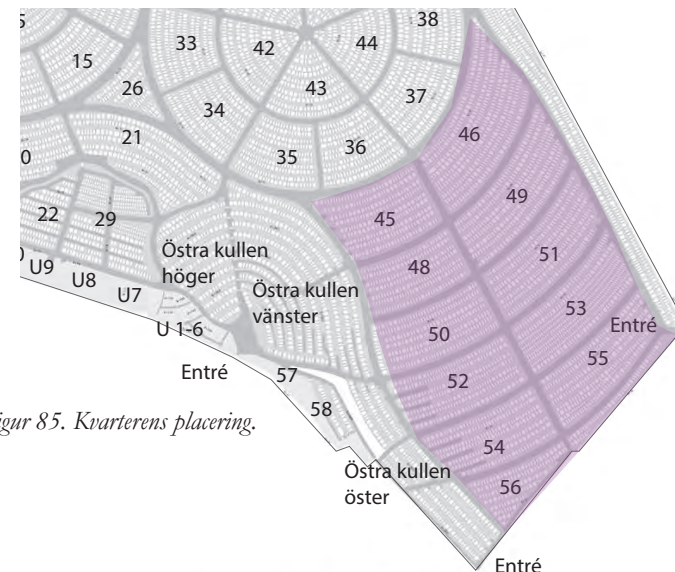
Kvarter 45, 46 48-56

Denna delen av kyrkogården utgjorde ursprungligen av områden med allmängravar. På 1920-talet planerades området med mjukt böjda gångar och kvartersindelningar. Kvarteren präglas främst av låga gravanordningar med stenram uppförda under 1920-30-talet. Här finns dock inslag av äldre högresta stenar från tiden kring sekelskiftet 1900 samt inslag av sentida gravanordningar. Kvarter 53 är som helhet planerad med urngravplatser i dubbla rader, främst uppförda på 1960- och 70-talen.

I dessa kvarter finns också flertalet romska gravanordningar som kommit att prägla några av kvarteren.

Trädrader med äldre lindar är ett betydande inslag i karaktären. I övrigt finns en hel del rygghäckar av olika växtslag såsom måbär och idegran.

I delområdets östra del finns terrasseringsringar med låga murar i sten eftersom topografin höjs upp mot den judiska begravningsplatsen.

Figur 85. Kvarterens placering.

Figur 86. Romska gravanordningar är vanligen förekommande i denna del av kyrkogården.

Figur 87. Rader med äldre lindar präglar kvarterens karaktär i sin helhet.

RIKTLINJER

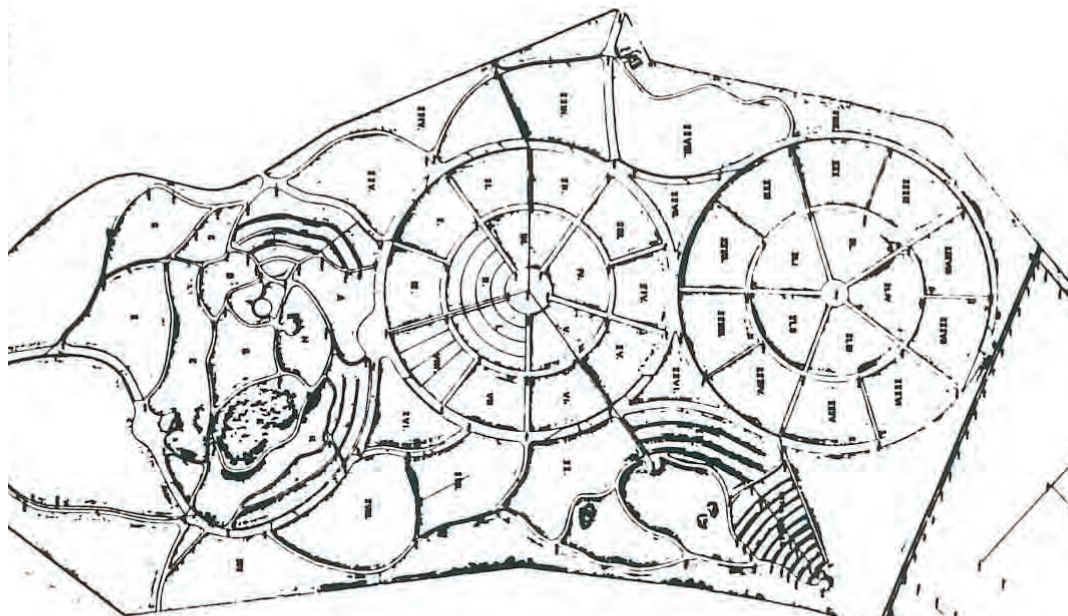
KULTURHISTORISK VÄRDERING

Karaktär

Östra kyrkogården har en tidstypisk utformning och bär flera exempel på de ideal som var gällande under senare delen av 1800-talet. Det engelska parkidealet hade på allvar börjat slå igenom vilket man tydligt kan se på kyrkogårdens höjdparter såsom Västra och Östra kullen. Samtidigt är kyrkogårdens karaktäristiska cirkelformade kvartersindelningar ett mycket symmetriskt och strikt formmönster. Gångsystemet är av allt att döma ursprungligt och är mycket viktigt för kyrkogårdens karaktär och form.

Västra kullen

Kyrkogården är mest känd för de stor-slägna gravmonumenten som är uppförda på höjdpartiet Västra kullen, även kallad Rikemanskullen. Flera av gravmonumenten är uppförda med mycket hög kvalitet både vad gäller material, hantverk och konstnärlig utsmyckning. Detta ger kyrkogården höga arkitekturhistoriska såväl som konstnärliga värden. Platsen som företeelse är en mycket tidstypisk yttring då tiden kring sekelskiftet 1800-1900 var den absoluta höjdpunkten på viljan och

Figur 88. Till övervägande del är kyrkogårdens gång- och kvartersystem ursprungligt. Det har stor betydelse för kyrkogårdens karaktär och är av högt kulturhistoriskt värde. planritning från 1888.

Figur 88. Familjen Röhss gravmonument är utsmyckat med en högrest skulptur i brons. Ett exempel på utsmyckning av gravmonumenten med mycket högt konstnärligt värde.

den tekniska möjligheten att manifesteras sin framgång i livet, i gravmonument. Både gravanordningarnas placering på ett höjdparti, som dess storslagna utformning är av stort socialhistoriskt värde då kullen tydligt speglar de stora skillnaderna i det svenska klassamhället vid tiden.

Yrkestitlar

Kyrkogården är socialhistorisk intressant på grund av den tydliga kopplingen till staden och de makthavare som var verksamma vid tiden. Vanliga titlar på de äldre gravvårdarna är disponent, handlanden, doktor, professor. Alla dessa titlar visar på en tydlig koppling till en kyrkogård som hör till en stor stad.

Begravningstraditioner och fortsatt utveckling

Östra kyrkogården är en kyrkogård som i allra högsta grad är i bruk, en kyrkogård som har fortsatt att formas i takt med utvecklingen i samhället. Här finns exempelvis den modera begravningsformen, askgravlund. Utvecklingen inom gravanordningars utförande finns också representerade från tiden vid kyrkogårdens grundande fram till idag. Andra gravvårdstyper med tydlig karaktär är de romska gravmonumenten som finns på kyrkogården vilka bidragit till kyrkogårdens nuvarande

karaktär. Företeelser som dessa bidrar till kyrkogårdens höga kulturhistoriska värde då användningen som kyrkogård uppvisar en lång kontinuitet.

Figur 89. Yrkestitlar är mycket vanligt förekommande på de äldre gravanordningarna. Titlarna säger mycket om kyrkogårdens omgivning samt dess stora upptagningsområde som stadens kyrkogård från 1860.

Figur 90. Kyrkogårdens askgravlund, tagen i bruk 2010, är ett tydligt tecken på att kyrkogården alljämt används och utvecklas. Detta nya gravskik förtydligar kyrkogårdens långa kontinuitet i användning och popularitet.

RIKTLINJER

KYRKOGRÅDEN SOM HELHET

- Kvarteren uppe på Västra kullen bevaras i sin helhet, inga nya gravrätter upprättas, inga gravar återupplåts.
- Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1870 ska graven övervägas som kulturgrav.
- De grusade gångarna är viktiga för kyrkogårdens karaktär och ska bevaras.
- Äldre träd och alléer är mycket viktiga för kyrkogårdens karaktär och ska sparas så långt det är möjligt och ska ersättas vid behov.
- Muren som omgärdar kyrkogården längs vissa sträckor ska bevaras, muren med dess huvudentré är mycket viktig för kyrkogårdens karaktär.
- Kapellet är ett viktigt inslag i kyrkogårdsmiljön och har ett högt arkitekturhistoriskt värde. Kapellet som alltjämt används har ett högt kulturhistoriskt bruksvärde då kontinuiteten i användning är obruten.
- Kyrkogårdens planform, gångsystem och kvartersindelning är kulturhistoriskt värdefull och ska bevaras.

- I kyrkogårdens södra del låg tidigare Sveriges första fasta krematorium på kyrklig mark. Detta kan förträdesvis uppmärksammas med en informationsskylt.
- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- Växtlighet såsom sedumtäckta gravytor eller ingärdning av buxbom var mer vanligt förekommande på kyrkogården kring sekelskiftet 1800-1900. De få exempel som finns bevarade är av högt kulturhistoriskt värde och bör bevaras.

Figur 91. Seatons gravmonument.

Figur 92. Det finns många påkostade gravanordningar på Västra kullen.

Figur 93. Växtlighet i form av stora solitära träd är vanliga på Västra och Östra kullen.

Figur 94. Kyrkogårdens planform är mycket karaktäristisk och identitetsskapande, även från luften.

Figur 95. Askgravlundens uppförd 2010, är ett tecken på att kyrkogården används, förändras och utvecklas.

Figur 96. Kapellet, uppfört 1862 i tidstypisk nygotik, är mycket viktig för kyrkogårdens karaktär.

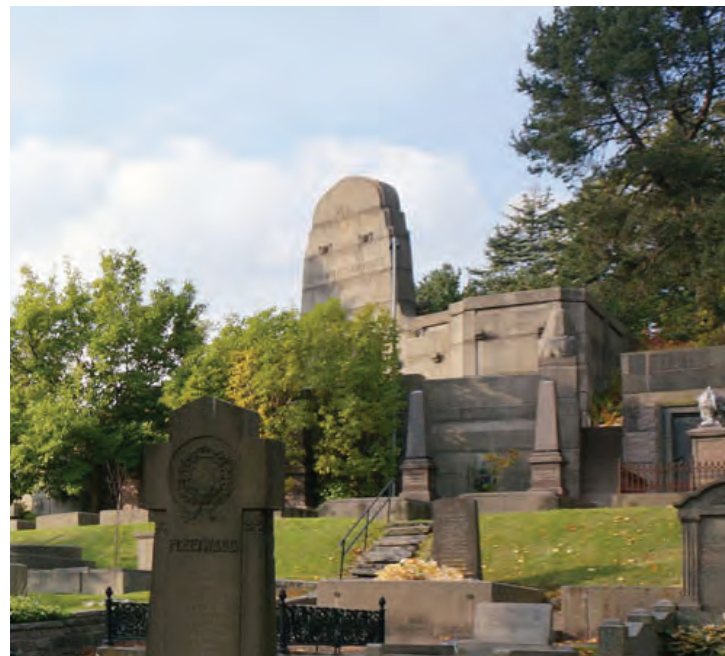
Figur 97. Gångarnas placering är till övervägande del ursprunglig och är mycket viktig för kyrkogårdens karaktär och ska bevaras.

VÄSTRA KULLEN

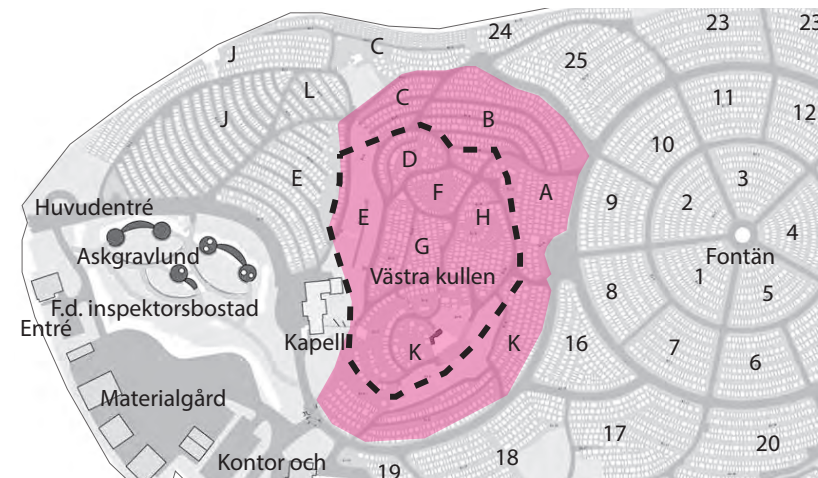
- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Äldre träd och trädalléer ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarterets historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.
- Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1870 ska graven övervägas som kulturgrav.
- Hög restriktivitet ska gälla för återupplåtelse av gravar i området då Västra kullens övre delar rymmer unika gravmonument. Denna miljö kan påverkas negativt om förändringarna i angränsande kvarter blir för påtagliga.
- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.

Inom avgränsat område:

- De större gravmonumenten på denna kyrkogården är unika ur ett nationellt perspektiv och de ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- Andra gravanordningar inom det avgränsade området ska inte återupplåtas utan bör bevaras som grav viktig för kulturmiljön.

Figur 99. Seatons familjegrav syns från stora delar av kyrkogården.

Figur 98. Västra kullens placering där det övre höjdpunktet med många monument är markerat.

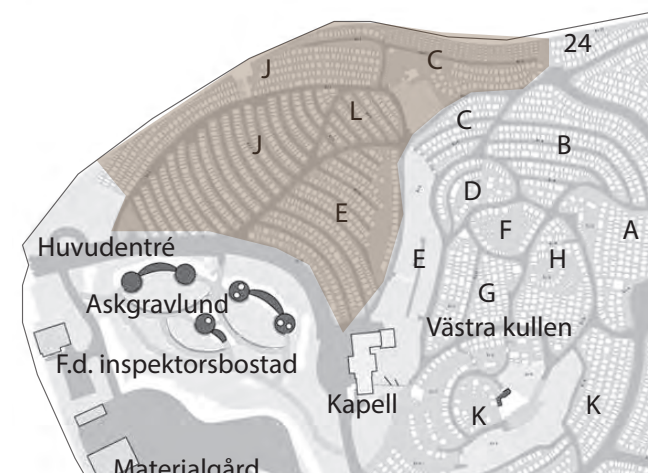
Figur 100. Tidningsmannen S. A. Hedlunds familjegrav ligger på Västra kullens högsta punkt. Gravmonumentet kallas för "smörasken" och är utformad av brorsonen arkitekt Hans Hedlund.

KVARTER C, E, J OCH L

- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Rygghäckar är viktiga för kvarterens karaktär och bör bevaras.
- Det är viktigt att bevara en andel av de högresta stenarna som kulturgravar eller som grav viktig för kulturmiljön.

Figur 101. Gravanordningarna är i denna delen av kvarter J försedda med rygghäckar av rododendron.

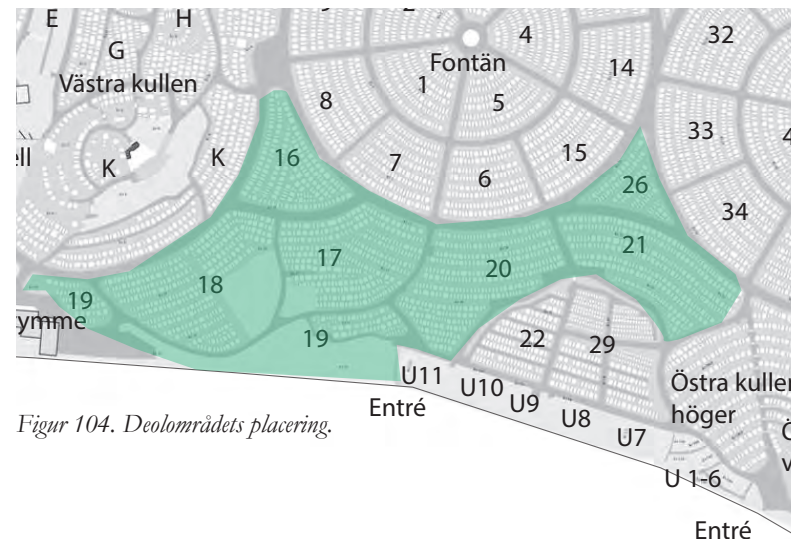
Figur 103. Områdets placering.

Figur 102. Blandad växtlighet i varierande ålder präglar dessa kvarter. Förändringar i den planerade växtligheten genomfördes både på 1970-talet och 1990-talet.

KVARTER 16-21 OCH 26

- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Sorgeträd och andra äldre träd ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarterens historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.
- Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1870 ska graven övervägas som kulturgrav.
- Äldre gravanordningar som inte skyddas enligt ovan bör företrädesvis återanvändas.
- I kvarteren bör kistgravsformatet även fortsättningsvis vara gällande.
- I delområdet finns gravar med inramningar av buxbom bevarade. Detta är ett äldre gravskick som är av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.

Figur 104. Delområdets placering.

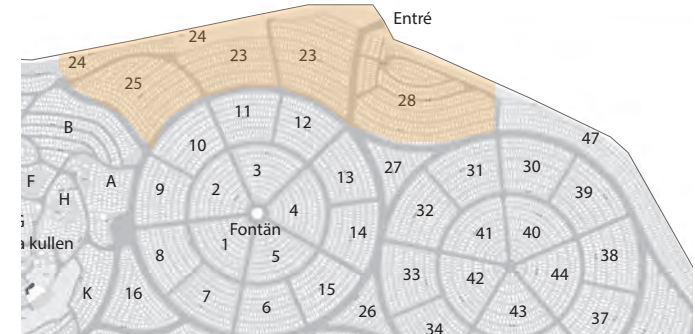
Figur 105. Träd planterade inne i kvarteren är viktiga för områdets karaktär.

KVARTER 23-25 OCH 28

- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Sorgeträd och andra äldre träd ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarters historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.
- Gravvårdar äldre än 1870 ska bevaras som kulturgravar.
- Äldre gravanordningar som inte skyddas enligt ovan bör företrädesvis återanvändas.
- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- Invid muren står en äldre milsten som är bevarad från tiden före kyrkogårdens grundande. Milstenen har ett högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.

Figur 109. En äldre milsten finns bevarad invid kyrkogårdsmuren.

Figur 106. Delområdets placering.

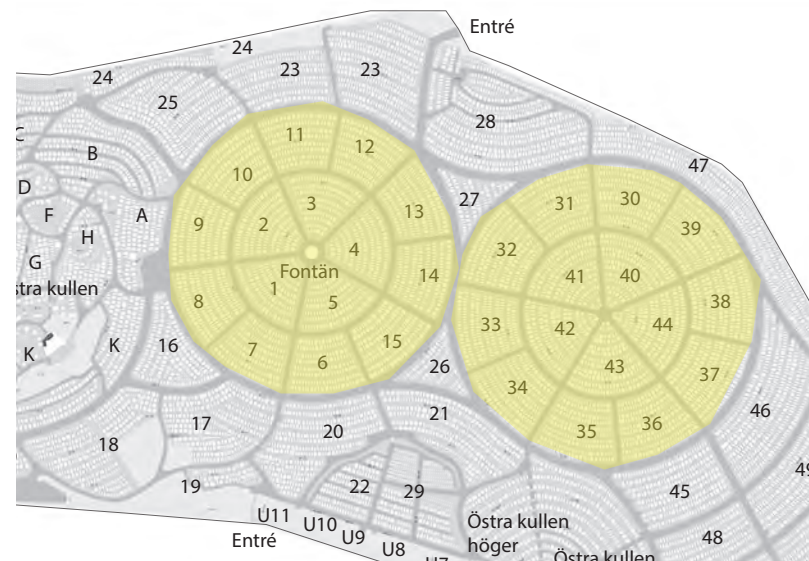
Figur 107. Högresta gravanordningar och gjutjärnsstaket är av högt kulturhistoriskt värde.

Figur 108. Solitärträd såsom denna åldriga ek är av stor vikt för områdets karaktär.

KVARTER 1-15 OCH 30-44

- Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1870 ska graven övervägas som kulturgrav.
- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- I kvarteren bör kistgravsformatet även fortsättningsvis vara gällande.
- Rygghäckarna i västra cirkeln ska bevaras eller vid behov återplanteras.
- Äldre träd ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- Inplanterade idegranshäckar på f.d. gravplatser är ett karaktärsdrag från 1970-talet och förekommer i den östra cirkeln. Detta karaktärsdrag är intressant ur ett mer modernistiskt perspektiv och bör bevaras.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarterets historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.

Figur 110. Den västra och östra cirkeln's placering.

Figur 111. En av huvudgångarna i västra cirkeln.

RIKTLINJER

ÖSTRA KULLEN

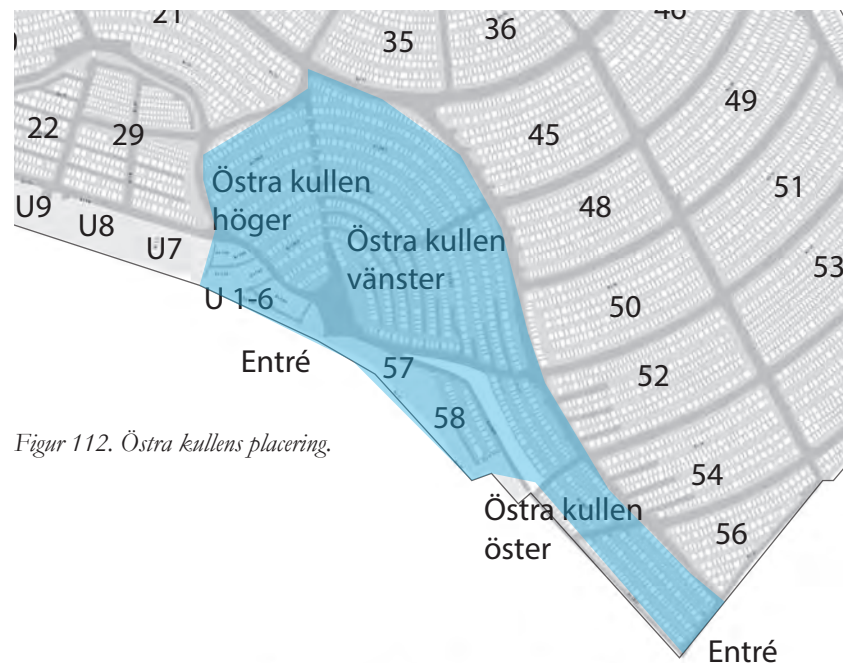
- Kvarterens specifika grästäkta terrasseringsar är mycket viktiga för delområdets karaktär och ska bevaras.
- Gångsystemet och kvartersindelningen är ursprunglig och av högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Äldre träd såsom bok och björk ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarterets historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.

Figur 113. Östra kullens gräsbekväxta terrasseringsar är mycket karaktärsskapande och ska bevaras.

Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1870 ska graven övervägas som kulturgrav.

- Äldre gravanordningar som inte skyddas enligt ovan bör företrädesvis återanvändas.
- Gjutjärnsstaket på äldre gravplatser ska bevaras. Om gravanordningen har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap ska den bevaras som kulturgrav.
- I området finns platsen för Göteborgs första krematorium. Upplysning kring krematoriet med exempelvis en informationsskylt skulle ha ett pedagogiskt värde och fördjupa kyrkogårdens historiska bakgrund.

Figur 112. Östra kullens placering.

Figur 114. Gravplanerna ligger över lag i en riktning, ett karaktärsdrag som ska bevaras.

KVARTER 45, 46, 48-56

- Gångsystemet och kvartersindelningen är upprättad på 1920-talet och har ett högt kulturhistoriskt värde och ska bevaras.
- Grusade ytor inom kvarteren är viktiga för dess historiska karaktär och ska bevaras.
- Äldre träd ska bevaras och vårdas så långt det är möjligt, vid succession bör träden ersättas med liknande trädsorter.
- De högresta stenarna är viktiga för kvarterets historiska karaktär och bör bevaras som kulturgrav eller som grav viktig för kulturmiljön.

- Om en gravanordning har tillfallit kyrkogårdsförvaltningen av skäl enligt Begravningslagen 7 kap och gravanordningen är äldre än 1920 ska graven övervägas som kulturgrav.
- Äldre gravanordningar som inte skyddas enligt ovan bör företrädesvis återanvändas.
- Rygghäckar är viktiga för delområdets karaktär och ska bevaras, eftersom nuvarande rygghäckar verkar vara i dåligt skick kan växtmaterialet bytas mot annat.
- Det finns delar där rygghäckarna är borttagna, dessa bör återplanteras.

Figur 117. Områdets placering på kyrkogården.

Figur 115. Gravanordningar med stenram ligger längs svagt böjda gångar.

Figur 116. Kvarter 53 är anlagt med urngravar i dubbla rader vilket bryter karaktären som är gällande i de andra kvarteren.